

термінів, що певною мірою віддзеркалює ті зрушення, які відбулися в спеціальній науковій картині світу політології під впливом екстралінгвальних чинників.

1. Корнилов О. А. Языковые картины мира как производные национальных менталитетов. – М., 2003. – 349 с. 2. Короткий словник політологічних термінів. – Режим доступу : <http://politics.ellib.org.ua/encyclopedia-book-7.html>. 3. Леишевич Л. Г. Философия науки : традиции и новации : Учеб. пособие для вузов. – М., 2001. – 428 с. 4. Політологічний словник. – Режим доступу : <http://subject.com.ua/political/dict/1131.html>. 5. Словник політологічних термінів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pidruchniki.com/14051003/politologiya>. 6. Словник української мови : в 11 т. – К. : Наук. думка, 1970–1980.

УДК 800

Тамара Мазур, Євгенія Король
Національний університет «Львівська політехніка»

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ МІСТОБУДІВНОГО ЗМІСТУ ТЕРМІНІВ: «ПРОМИСЛОВО-СЕЛЬБИЩНИЙ РАЙОН» – «ТЕХНОПОЛІС»

© Мазур Т. М., Король Є. І., 2016

Розглянуто виробничо-сельбищні утвори, які з'явилися у світовій містобудівній практиці другої половини ХХ ст. Проведено порівняльне аналізування термінів «промислово-сельбищний район» і «технополіс» із врахуванням причин й цілей їхнього виникнення та особливостей функційно-планувальної організації. Оцінено перспективи їхнього формування в контексті сучасних тенденцій розвитку виробничих територій міста.

Ключові слова: містобудівна термінологія, термін, виробнича територія міста промислово-сельбищний район, технополіс, індустріяна доба, постіндустріяна епоха.

The article describes industrial and residential areas that have become part of the global urban practice in the second half of the XXth century. Authors provide comparative analysis of the terms “industrial and residential area” and “technopolis” with consideration of reasons and purposes for their appearance and peculiarities of their functional and planning organization. The article gives evaluation for the prospects of formation of the mentioned areas in the mentioned areas in the contexts of current tendencies for the industrial city areas.

Key words: urban terminology, term, industrial city area, industrial and residential area, technopolis, industrial area, post-industrial area

Постановлення проблеми. По Другій світовій війні урбаністичний розвиток міст базували на принципах Афіньської Хартії, яка передбачала виокремлення в просторі міста територій для основних процесів життєдіяльності населення – проживання, праці, відпочинку й комунікацій. Прагнення до чіткого функційного зонування призвело до відокремлення місць праці від житла. Водночас в один історичний період, але в різних ідейно-політичних і соціально-економічних умовах у світовій архітектурно-містобудівній практиці з'являються комплексні виробничо-сельбищні зони: у радянському містобудуванні це – промислово-сельбищний район, у західних країнах з ринковою економікою – технополіс.

Мета статті розкрити зміст термінів «промислово-сельбищний район» і «технополіс», щоб виявити відмінності та схожі риси. Що дасть змогу визначити ефективність напрямків реструктуризу-

вання виробничих територій наших міст, виведення їхнього виробничого комплексу на інноваційний конкурентно-спроможний рівень та перетворення в потужний чинник урбаністичного розвитку.

Стан дослідженности проблеми. Наукові основи розв'язання проблеми планування міських промислових районів закладено в дослідженнях М. В. Баранова, І. С. Ніколаєва, А. Я. Хорхота, М. М. Кіма. Питання взаєморозміщення і взаємозв'язків промислових і сельбищних районів розглядали такі науковці Ю. П. Бочарова, В. В. Владимірова, В. Г. Давидовича, І. М. Смоляра, І. О. Фоміна, З. Н. Яргіной та ін. Воднораз зауважмо, що можливості комплексного містобудівного організування промислових і житлових об'єктів до кінця ще не розкрито.

У радянському містобудуванні промисловість у населених пунктах розташовували згідно з вимогами ДБН щодо проектування генеральних планів промислових і сільськогосподарських підприємств, а також положень санітарних норм проектування із врахуванням класів їхньої санітарної шкідливості – належного ізолювання від сельбищних територій і створення санітарно-захисних зон відповідної ширини. Залежно від технологічного процесу й типу шкідливих викидів у довкілля промпідприємства поділяли на п'ять санітарних класів, для кожного з яких встановлювали нормативні розміри санітарно-захисних зон від житла. Ширина таких зон коливалась від 50 м до 1000 м, а для деяких категорій виробництва – понад 1000 м. Воднораз рекомендована доступність пересувань між місцями праці й житловими районами не мала перевищувати 30–40 хв в одному напрямку.

Відповідно до означених вимог у практиці забудови міст визнають три типові випадки взаєморозташування виробничої і сельбищної зон. У першому випадкові сельбищну зону розташовували на значній віддалі від промисловості, яку формували підприємства 1-го і 2-го санітарних класів (чорної і кольорової металургії, нафтохімічні, хімічні, цементні заводи, великі ТЕЦ тощо).

Другий випадок пов'язано з розміщенням промисловості на межі сельбищної території, якщо промислова зона має підприємства 3-го й 4-го класів за санітарною класифікацією, а також 5-го класу, які не виділяють виробничих викидів, але мають значний вантажооборот і потребують облаштування залізничних шляхів.

У третьому випадкові промислові території розміщують у межах сельбищної території. Таке розміщення допускають для підприємств 4-го і 5-го санітарних класів, що не потребують будівництва залізничних шляхів.

Для другого і третього випадку доцільним уважали створити комплексні, відносно відособлені планувальні одиниці: промислово-сельбищних районів із замкненим стійким трудовим балансом мешканців і працівників, які переважно виникали на периферії великих міст.

Отже, промислово-сельбищний район – це окремий планувальний район міста, де підприємства 3-го–5-го класів санітарної шкідливості, а також підприємства непромислового профілю формують із житловими територіями єдину планувальну структуру й інфраструктуру району із пішохідними та транспортними зв'язками між місцями праці, мешкання і спільними об'єктами культурно-побутового обслуговування трудових кадрів та мешканців житлової зони.

У промислово-сельбищному районі поєднано основні соціальні функції (праця, житло, обслуговування) з метою забезпечити найзручніші й найкоротші зв'язки, щоб зменшити витрати часу на пересування між головними центрами притягання населення. Поєднання ареалів промислових і сельбищних територій дозволяло також скоротити комунікації, обмежити дублювання послуг, урізноманітнити архітектуру міської забудови.

Концепція промислово-сельбищного району розвивала ідею будівництва робітничих селищ поблизу фабрик і заводів першого етапу доби індустріалізації в кінці XIX ст. на початку XX ст. Альфред Маршалл у своїй праці *The Principles of Economics*, Londyn 1920 подає опис дільниць, сформованих із промислових підприємств і місць мешкання, розташованих у межах пішохідної доступності. Різниця полягає, насамперед, у масштабах реалізування: на зміну кварталам малоповерхового житла з мінімальним переліком закладів обслуговування прийшли великі житлові утвори багатоповислової забудови з розвиненою соціальною інфраструктурою – мікрорайони й житлові райони; окремі підприємства замінили підприємства-велетні, або великі групи підприємств із науково-дослідними,

проектно-конструкторськими установами, лабораторіями, навчальними закладами, що відобразило тенденції до концентрації і кооперації виробництва, які виникли на чергових етапах індустріалізації.

Поняття технополісу (від слів грец. походження *tehne* – майстерність, *polis* – місто) є поєднанням двох ідей, одна з яких передбачає розвиток і швидке впровадження у виробництво результатів науково-технічних досліджень, а друга – містобудівну ідею просторово-планувальної організації цього процесу. Це територійні утвори міського або селищного типу, у яких злокалізовують заклади й установи, зорієнтовані на створення найкращих умов для взаємодії науки, промисловости й комерційного використання результатів науково-технічного прогресу. Сукуп цих закладів має забезпечити весь технологічний ланцюг від проведення фундаментальних і прикладних наукових досліджень до виробництва і продажу готової продукції, об'єднуючи в єдиний інтегрований процес: «досліджування» – «виробляння» – «споживання».

До складу технополісів увіходять – науково-дослідчі організації та установи, проектно-конструкторські центри й дослідчі виробництва, промислові підприємства, житлові квартали, культурницько-побутові й ландшафтно-рекреаційні об'єкти, комунікаційні, комунальні й інформаційні мережі, кредитно-фінансові установи, торговельні, посередницькі консультативні фірми та інші організації.

Ідея формування компактних науково-промислових поселень – технополісів, як центрів інноваційних технологій і розвитку наукомістких галузей виробництва виникла й поширилась в середині ХХ ст. у Сполучених Штатах Америки, де на теперішній час вони функціонують майже у кожному штаті. Найстарішим є Кремнієва Долина. Інша її назва – Силіконова Долина (*Silicon Valley*). Цей технополіс було створено поблизу м. Сан-Хосе (Каліфорнія) на базі Стенфордського університету, де розміщено штаб-квартири провідних електронних компаній світу (понад 1000).

Протягом наступних десятиріч, застосовуючи американський досвід, нові технополіси й технопарки почали успішно зреалізовувати у країнах Західної Європи, Північної Америки, Північно-Східної Азії).

У містобудівному сенсі поняття технополісу, як територійного науково-промислово комплексу і конгломерату науково-академічних, дослідницьких, навчальних, проектно-конструкторських закладів, промислових підприємств, житла, громадського обслуговування, рекреації, комунікаційних та інженерно-технічних мереж, значно ширше поняття промислово-селищного району.

Технополіси – це й нові науково-виробничі поселення (міста, містечка, селища), у яких наука є провідним містоутворювальним чинником й органічно поєднано наукову діяльність, високотехнологічне промислове виробництво й високі стандарти життя.

Технополіси можуть бути сформовані і як планувальні одиниці в структурі існуючих міст у вигляді науково-виробничого району (зони) адекватного промислово-селищному району радянського міста. Різниця між цими містобудівними утворами полягає насамперед у ціннісних орієнтаціях і критеріях економічної ефективності, за якими їх було сформовано та їхні якісні характеристики.

ХХ ст. стало ареною політичної боротьби за світову економічну й військову першість двома суспільно-економічними системами – соціалістичною та капіталістичною. Воднораз у радянській моделі індустріалізації пріоритетної значини надавали таким галузям виробництва як енергетична, металургійна, хімічна промисловість і машинобудування, що були матеріальною основою військово-промислового комплексу СРСР. А науково-дослідчі й навчальні заклади в структурі різномірних промислових підприємств було підпорядковано виробничому процесові й орієнтувались першочергово на забезпечення потреб та оптимізування конкретних виробництв.

У капіталістичній моделі пріоритетну значину отримала концепція формування розвитку й використання у виробництві наукового потенціалу. Одразу по Другій світовій війні в найрозвиненіших країнах світу створюють державні структури для забезпечення розвитку науки, а державна науково-технічна політика стає однією з важливих складників державної політики в цілому. Центрами формування технополісів виступили не промислові, а наукові осередки (провідні університети й науково-дослідчі комплекси), оскільки від традиційних індустріальних центрів технополіс відрізняється вимогою високої наукомісткості та екологічності виробництв, що зорієнтовано виключно на нові види технологічної прогресивної продукції.

Інноваційна політика США бере свій початок від великих військово-космічних проєктів. Розвиток військової промисловості стимулював розвиток цивільного сектору економіки, оскільки результати військових досліджень активно впроваджували в масове виробництво. Ракети-носії атомних зарядів почали використовувати для запуску супутників зв'язку; глобальна мережа інтернет, яку створювали як інфраструктуру військового зв'язку й оповіщення нині елемент повсякденного користування; пошуки хімічної зброї сприяли розвитку біотехнології та генної інженерії. В умовах ринкової економіки військові розробки продавали не тільки безпосередньому замовникові, а й набагато більшому комерційному ринку. Рівнобіжно формували систему швидкого поширення технічної інформації. Усе це при-скорило технологічну революцію і перехід від індустріального до постіндустріального суспільства.

Треба зазначити, що в СРСР існували наукові центри (т. зв. «академістечка»), зорієнтовані на обслуговування потреб військово-промислового комплексу, але результати їхньої діяльності відго-роджували від масового споживача бар'єрами секретності.

Висновок. На підставі проведеного порівняльного аналізування термінів «промислово сельбищний район» і «технополіс» показано, що різні терміни описують дуже подібні своїм функційно-планувальним змістом явища, що поєднують у своїй внутрішній структурі однаковий перелік складових компонентів (промислові, громадські, ландшафтно-рекреаційні об'єкти, житлову забудову, науково-дослідчі установи й навчальні заклади). Виникнення таких утворів практично в один історичний період, але в різних ідейно-політичних і соціально-економічних умовах потребує осмислення відмінностей ідейних засад та критеріїв економічної ефективності, на яких їх формували.

Для технополісів властивими є високий рівень розвитку інфраструктури, сервісу й опорядкування довкілля спрямованих на формування сприятливого креативного життєвого простору. Черговою особливістю технополісів є наявність інфраструктури підприємництва і трансферу технологій (бізнес центри, академічні кластери тощо), чого не потребує планова економіка.

Умови життєдіяльності у промислово-сельбищних районах регламентували містобудівні норми, зорієнтовані на безпеку мінімальних стандартів комфортності, приступних на конкретному рівні розвитку радянського суспільства. На початку ХХІ ст. основою суспільного поступу стає технологічний розвиток і перетворення науки в безпосередню виробничу силу. Це принципово змінює характер виробничої діяльності в Україні, де виникла проблема трансформації наявних промислових підприємств і формування нових типів промислових комплексів – технопарків, технополісів.

Розуміння змісту термінів «промислово сельбищний район» і «технополіс» із врахуванням причин й цілей їхнього виникнення та особливостей функційно-планувальної організації є актуальною темою в процесі готування фахівців урбаністів.

1. *Архитектура промышленных предприятий, зданий и сооружений / В. А. Дроздов, Л. Ф. Гольденгерш, Е. С. Матвеев и др. ; Под общ. ред. Н. Н. Кима. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Стройиздат, 1990. – 6–8 с. : ил. – (Сборник проектировщика).* 2. *Планировочная организация городских промышленных территорий / А. Я. Хорхот. – К. : Будівельник, 1966. – 265 с.* 3. *Алексашина В. В. Экология и промышленное строительство в условиях научно-технического прогресса Обзорная информация. М., ВНИИТПИ Госстроя СССР, 1990, № 3. – 79 с.* 4. *Бочаров Ю. П., Фильваров Г. И. Производство и пространственная организация городов. М. : Стройиздат, 1987. – 256 с.* 5. *Слободчук М. С. Технополіси в моделі інноваційного розвитку економіки / М. С. Слободчук // Збірник наукових праць Харк. нац. пед. ун-ту ім. Г. С. Сковороди. Економіка. – 2010. – Вип. 10. – С. 122–127.* 6. *Чорний Р. С. Технополіси, як ефективна просторова форма інноваційного розвитку трудового потенціалу в Україні // Агросвіт. – 2015. – №15. – С. 15–19.*